

Uloga knjižnice u obrazovnome procesu visokoškolske ustanove

Hajdin, Ljiljana; Kos, Bernarda; Cvetko, Ladislav

Source / Izvornik: **Knjižnice, osnivači, zajednica: dijalog za promjene, 2023, 163 - 180**

Conference paper / Rad u zborniku

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:211:744703>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-01**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Organization and Informatics - Digital Repository](#)

ULOGA KNJIŽNICE U OBRAZOVNOME PROCESU VISOKOŠKOLSKE USTANOVE

THE ROLE OF THE ACADEMIC LIBRARY IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Ljiljana Hajdin

lhajdin@foi.hr

Fakultet organizacije i informatike Sveučilišta u Zagrebu, Knjižnica

Bernarda Kos

bkos@foi.hr

Fakultet organizacije i informatike Sveučilišta u Zagrebu, Knjižnica

Ladislav Cvetko

lcvetko@foi.hr

Fakultet organizacije i informatike Sveučilišta u Zagrebu, Knjižnica

UDK / UDC 027.7:37.016:001.102(497.5)

Izvorni znanstveni rad / Original scientific
paper

Sažetak

Kako visokoškolske knjižnice imaju ključnu ulogu u podučavanju korisnika vještinama informacijske pismenosti, tako i Knjižnica Fakulteta organizacije i informatike takve programe uvrštava u svoje djelovanje. Rad prikazuje stanje i percepciju studenata o vlastitoj informacijskoj pismenosti te rezultate provođenja takvih programa. Provedeno je istraživanje kojem je cilj utvrditi stupanj i razvoj kompetencija informacijske pismenosti sudjelovanjem u različitim oblicima edukacije koje provodi Knjižnica. Rezultati su pokazali da takav oblik potpore omogućuje brže i bolje svladavanje nastavnog programa. To je i argument o nužnosti uvođenja programa informacijske pismenosti i sudjelovanja knjižnice pri njihovu izvođenju, a za postizanje potpuna učinka potrebno ih je uvrstiti u nastavni kurikulum.

Ključne riječi: edukacija korisnika, informacijska pismenost, visokoškolske knjižnice

Summary

Academic libraries play a key role in teaching information literacy skills, so the Library of the Faculty of Organization and Informatics incorporates such programs into their work. The aim of the paper is to present students' status and perception of their own information literacy as well as the results of such programs. Research has been carried out to determine the degree and the development of information literacy competencies through participation in various forms of education conducted by the Library. The results have shown that such support fosters a faster and better mastery of the curriculum. This is also an argument in favour of the necessity of introducing information literacy programs and the participation of libraries in their performance, and in order to archive full effect, they need to be implemented in the curriculum.

Key words: academic libraries, information literacy, user education

Uvod

Informacijsko društvo, razdoblje u razvoju ljudske civilizacije koje je zamijenilo industrijsko društvo, unijelo je temeljite promjene u percepciji ljudskih vrijednosti. Najvažnijim potencijalima izdvojeni su ljudi, njihovo znanje, vještine i ideje. Napredak društva najuže je povezan s mogućnošću i spremnošću praćenja i anticipiranja promjena, a jedan je od važnih uvjeta za to postojanje visokoobrazovanih građana koji mogu aktivno sudjelovati u suvremenu informacijskom društvu. U tome je visoko obrazovanje presudno u društvu koje je određeno znanjem i tehnologijom. Pronalaženje, vrednovanje i uporaba informacija vještine su informacijski pismene osobe i upravo su one nužne za uspješno cjeloživotno obrazovanje i uključivanje u suvremeno društvo. Da bi visoko obrazovanje bilo što uspješnije, nužno je aktivno sudjelovanje knjižnica u edukacijskim programima koji potiču studente na razvijanje informacijske pismenosti za samostalno učenje i istraživanje. Stoga su razvijeni modeli i standardi koji definiraju informacijsku pismenost i njezino uvođenje u visokoškolsko okruženje. *Standardi informacijske pismenosti za visoko obrazovanje* (engl. *Information Literacy Competency Standards for Higher Education*) Američkoga udruženja za visokoškolske i znanstvene knjižnice (ACRL)¹ određuju pojam informacijske pismenosti, njezin odnos s informacijskom tehnologijom te važnost informacijske pismenosti i potrebu njezina uvođenja u visoko obrazovanje. Udruženje knjižnica koledža, nacionalnih i visokoškolskih knjižnica Velike Britanije SCO-

¹ The Association of College and Research Librarians: ACRL. Information Literacy Competency Standards for Higher Education. [citirano: 2019-02-19]. Dostupno na: <https://alair.ala.org/bitstream/handle/11213/7668/ACRL%20Information%20Literacy%20Competency%20Standards%20for%20Higher%20Education.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

NUL (engl. Standing Conference of National and University Libraries) predlaže model informacijskoga opismenjavanja koji se temelji na sedam stupova vještina i koji podrazumijeva suradnju akademskoga i knjižničnoga osoblja.² *Australski i novoze-landski standard za informacijsku pismenost* (ANZIL) definira četiri glavna modela informacijskoga opismenjavanja studenata. Uvrštavanje informacijske pismenosti u nastavne kurikule mješavina je generičkih, paralelnih, integriranih i ugrađenih komponenata.³ Visokoškolske knjižnice, kao važan dio sustava visokog obrazovanja, u novonastalim uvjetima suočene s novim načinima rada i djelovanja, nužno moraju pratiti suvremene društvene koncepte i trendove. Prije svega, to je potpora novom, suvremenu sustavu obrazovanja, čime na najbolji mogući način pridonosi izvrsnosti svojega matičnog učilišta. Pri tome se ne misli samo na potporu novim metodama izobrazbe već i na nove načine objavljivanja rezultata znanstvenih radova,⁴ osobito otvorenoga pristupa. Govoreći o novoj podvrsti informacijske pismenosti – pismenosti otvorenoga pristupa,⁵ autorica Hebrang Grgić ističe nužnost razvijanja novih sposobnosti i vještina svih sudionika znanstvene komunikacije koje će im omogućiti pronalazjenje, vrednovanje i ispravnu uporabu znanstvenih informacija objavljenih u otvorenome pristupu. Pri tome važnu ulogu moraju imati knjižnice, posebno visokoškolske i specijalne. Autorica također ističe važnost uvrštavanja informacijske pismenosti na sve razine obrazovanja, od škola do fakulteta, kako bi se smanjila šteta koja nastaje nepravilnom uporabom informacija, a na akademskoj razini vrlo aktualnom problematikom objavljivanja takozvanih predatorskih izdavača.⁶

Osvrt na iskustva hrvatskih visokoškolskih knjižnica

Na nacionalnoj razini nije definiran i prihvaćen jedinstven model informacijskog opismenjavanja. Pojedine knjižnice visokoškolskih ustanova same osmišljavaju programe informacijskog opismenjavanja i njihove načine provođenja. Stanje i smjer djelovanja visokoškolskih knjižnica mogu se pratiti na temelju provedenih

² Usp. Špiranec, S.; M. Banek Zorica. *Informacijska pismenost: teorijski okvir i polazišta*. Zagreb: Zavod za informacijske studije, 2008. Str. 57.

³ Australian and New Zealand Institute for Information Literacy. *Australian and New Zealand Information Literacy Framework: principles, standards and practice*. Adelaide: ANZIL, 2004. [citirano: 2019-02-23]. Dostupno na: https://www.utas.edu.au/__data/assets/pdf_file/0003/79068/anz-info-lit-policy.pdf

⁴ Usp. Petrak, J.; T. Aparac-Jelušić. *Knjižnice na hrvatskim sveučilištima: tradicija i promjene*. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 48, 1(2005), 13-30.

⁵ Usp. Hebrang Grgić, I. *Otvoreni pristup – deus ex machina za izdavaštvo znanstvenih časopisa?* // *Libellarium* 8, 2(2015), 1-11. DOI: <https://doi.org/10.15291/libellarium.v0i0.228>

⁶ Usp. *Otvorenost u znanosti i visokom obrazovanju* / ur. I. Hebrang Grgić. Zagreb: Školska knjiga, 2018. Str. 8.

istraživanja u kojima se propituje preuzimanje aktivne uloge u obrazovnom procesu. Pregledom literature vidljivo je da visokoškolske knjižnice u Hrvatskoj imaju dugu tradiciju provođenja programa informacijske pismenosti. Najčešći su oblici predavanja radionice dobrovoljna sudjelovanja i individualne konzultacije te se nastoji formalizirati sadržaj informacijske pismenosti i dobiti svoje mjesto u nastavnom programu fakulteta. Usporedbe radi, izdvojene su prakse pojedinih visokoškolskih knjižnica Sveučilišta u Zagrebu, Rijeci i Osijeku.

Knjižnica Pravnoga fakulteta u Rijeci od akademske godine 2006./2007. organizira 90-minutnu radionicu te podučava studente osnovama informacijske pismenosti. Velik pomak ostvarila je akademske godine 2012./2013. kada je uspjela postati formalno priznat partner na predmetu Europsko pravo (II). Na tom istraživačkom predmetu knjižničari, u suradnji s nastavnikom, pripremaju vježbe za studente na pravnim izvorima EU-a.⁷

Knjižnica Pravnoga fakulteta u Osijeku započela je s predavanjem informacijske pismenosti u akademskoj godini 2012./2013. Knjižnica je na početku nudila takozvane bibliografske upute svojim korisnicima, a s vremenom je postala aktivnija i pokrenula pilot-projekt o informacijskoj pismenosti. U okviru su tog projekta radionice informacijskog opismenjavanja bile uvrštene u jedan predmet za svaku studijsku godinu. Projekt su dobro prihvatili i studenti i fakultet, a knjižnica je nastavila s projektom, svake godine mijenjajući suradnike, profesore i teme. Međutim, podučavanje informacijske pismenosti ostaje dobrovoljno i nije u nastavnom planu i programu.⁸

Središnja medicinska knjižnica sudjeluje u nastavnom programu Medicinskoga fakulteta u Zagrebu s vlastitim modulima informacijskog opismenjavanja još od šezdesetih godina prošlog stoljeća. Sudjelovanjem u nastavi studente upoznaje s osobitostima informacijskoga sustava u području biomedicine, odnosno s metodama objavljivanja, pohrane, pretraživanja i uporabe informacija, polazeći od njihove potrebe da postignu stupanj informacijske pismenosti za učinkovito korištenje medicinskim informacijama u svakodnevnu radu.⁹

U Knjižnici Prehrambeno-tehnološkog fakulteta u Osijeku i Gradskoj i sveučilišnoj knjižnici Osijek, na osnovi izravnih kontakata sa studentima, provodi se kraći

⁷ Golenko, D.; K. Petr Balog; Lj. Siber. Information Literacy Programs in the Field of Law: Case Study of Two Law Faculties in Croatia. // Information Literacy: Key to an Inclusive Society: 4th European Conference, ECIL 2016, Prague, Czech Republic, October 10-13, 2016, Revised Selected Papers / eds. S. Kurbanoglu, J. Boustany, S. Špiranec, E. Grassian, D. Mizrahi, L. Roy, T. Çakmak. Berlin: Springer, 2017. Str. 385–393. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-52162-6_38

⁸ Isto.

⁹ Markulin, H.; L. Škorić; J. Petrak. Informacijska pismenost u visokoškolskom kurikulumu: sustavni pristup Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. // Čitalište 24(2014), 9-15.

oblik informacijskog opismenjavanja. Studente se podučava načinu izrade seminar-skih i diplomskih radova, radu na računalu, upotrebi knjižnične građe, pretraživanju kataloga i baza podataka. Ove knjižnice očekuju još brojni zadatci vezani uz proširivanje obrazovnih sadržaja koje će ponuditi svojim korisnicima. Jedan je od ciljeva i aktivnije sudjelovanje znanstveno-nastavnog osoblja u programima informacijskog opismenjavanja te suradnja pri osmišljavanju programa informacijskoga opismenjavanja korisnika.¹⁰

Knjižnica Studijskog centra socijalnog rada u Zagrebu akademske godine 2003./2004. pokrenula je sustavnu poduku informacijskog opismenjavanja za studente prve godine. Metoda se poduke sastoji od izlaganja prezentacije, a slijedi interaktivna radionica u kojoj polaznici praktično vježbaju pretraživanje predstavljenih elektroničkih izvora informacija. Knjižnica u budućnosti planira pojačati suradnju s ostalim srodnim visokoškolskim knjižnicama i u suradnji s nastavnicima uvrstiti sustavnu poduku korisnika knjižnice u nastavni plan Studijskoga centra socijalnog rada te ponuditi izborni predmet pod nazivom Informacijska pismenost.¹¹

Uloga knjižnice FOI-ja u informacijskom opismenjavanju korisnika

Knjižnica Fakulteta organizacije i informatike (u daljnjem tekstu: Knjižnica FOI-ja) prepoznala je informacijsko opismenjavanje korisnika kao ključnu kategoriju u potpori obrazovanju, osobito poslije uvođenja Bolonjskog procesa i uspostave cjeloživotnog učenja, gdje se tradicionalna uloga knjižnice kao informacijskoga središta proširuje i na sudjelovanje u nastavnom procesu. Od akademske godine 1990./1991. Knjižnica sustavno razvija usluge namijenjene edukaciji korisnika u njoj u obliku podučavanja te putem tiskanih i mrežnih tutoriala. Veća promjena dogodila se akademske godine 2008./2009. kada se, osim uobičajenih podučavanja u knjižnici, radionice sporadično održavaju i u okviru nekog od predmeta na poziv nastavnog osoblja, a prisustvovanje je studenata obvezno. Od akademske godine 2015./2016. knjižničari su još aktivniji u svojim nastojanjima da svi studenti upisani na prvu godinu svih studija FOI-ja prođu 60-minutne radionice informacijskoga opismenjavanja. Uza suglasnost prodekana za nastavu, na početku svake akademske

¹⁰ Hasenay, S.; S. Mokriš Marendić. Informacijsko opismenjavanje korisnika Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek i Knjižnice Prehrambeno-tehnološkog fakulteta u Osijeku. // *Kemija u industriji: časopis kemičara i kemijskih inženjera Hrvatske* 57, 12(2008), 556-558. [citirano: 2020-07-13]. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=46435

¹¹ Švenda-Radeljak, K. Obrazovanje za informacijsku pismenost korisnika knjižnice Studijskog centra socijalnog rada. // 13. dani specijalnih i visokoškolskih knjižnica: Knjižnice: kamo i kako dalje?: članstvo u EU – knjižničari gdje smo?: produktivnost znanstvene zajednice: obrazovanje korisnika: knjižnice u vremenu recesije – kako preživjeti?: zbornik radova / ur. I. Hebrang Grgić i V. Špac. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2014. Str. 268–277.

godine knjižničari s nastavnicima dogovaraju termine održavanje radionica u vrijeme održavanja njihovih predmeta pri čemu je njihovo prisustvovanje obvezno. Rezultat je ovih nastojanja knjižničara pet generacija studenata svih studija FOI-ja koji su prošli radionice informacijskoga opismenjavanja. Edukacija obuhvaća upoznavanje s Knjižnicom, njezinim službama i uslugama, knjižničnim zbirkama, korištenjem mrežnim katalogima, bazama podataka i ostalim elektroničkim izvorima.

Radionice u Knjižnici

Radionice u Knjižnici takozvano su ekstrakurikulno ili paralelno informacijsko opismenjavanje na koje se studenti javljaju dobrovoljno i samoinicijativno.¹² Više se različitih modula nudi u ovoj vrsti edukacije. Ovisno o odzivu i potrebama, radionice mogu biti i tematske, za edukaciju u manjim skupinama, i individualne. Odziv i sudjelovanje studenata u tom obliku izobrazbe ne zadovoljavaju unatoč različitim oblicima oglašavanja kao što su objave na mrežnim stranicama Knjižnice i Fakulteta, obavijestima na Moodleu i putem elektroničke pošte, na Twitteru Knjižnice i postavljanjem plakata na oglasnim mjestima.

Radionice na poziv nastavnog osoblja

Radionice Knjižnice na poziv nastavnog osoblja u okviru nekog od predmeta odgovaraju interkurikulnome modelu gdje se informacijska pismenost nudi kao dodatak predmetu, a prisutnost je studenata na radionicama obvezna.¹³ Takva se edukacija provodi na početku svake akademske godine na prvim godinama svih studija (stručnoga, preddiplomskoga, diplomskoga i poslijediplomskoga).

Tiskani i mrežni tutoriali

Knjižnica svoje obrazovne sadržaje daje korisnicima u tiskanim i mrežnim tutorialima, a prisutna je i na Moodleu s temama iz pretraživanja i uporabe dostupnih izvora te time sudjeluje u e-učenju.

¹² Usp. Špiranec, S.; M. Banek Zorica. Nav. dj. Str. 121.

¹³ Isto.

Cilj istraživanja i hipoteze

Cilj istraživanja provedena u Knjižnici FOI-ja bio je utvrditi razinu informacijske pismenosti studenata te definirati njihove potrebe vezane uz obrazovnu ulogu Knjižnice. Istraženo je koliko studenti mogu prepoznati informacijske potrebe, znaju li gdje i kako pronaći potrebne informacije te kako dobivene informacije vrednovati i ispravno se njima služiti. Istraženo je omogućuju li sadašnji modeli edukacije lakše i brže postizanje ishoda učenja, odnosno koliko Knjižnica svojom obrazovnom ulogom ispunjava temeljne zadatke sadržane u misiji ustanove u pogledu podrške učenju te kako dalje razvijati program informacijskog opismenjavanja. Za jasno određivanje smjera istraživanja postavljene su sljedeće hipoteze:

- H1: Razina informacijske pismenosti studenata nije dostatna za samostalno postizanje postavljenih ishoda učenja
- H2: Postoji potreba za sustavnim programima informacijskog opismenjavanja i sudjelovanjem Knjižnice u obrazovnom procesu.

Metodologija istraživanja

Da bi se potvrdile postavljene hipoteze i ciljevi, primijenjene su sljedeće metode istraživanja:

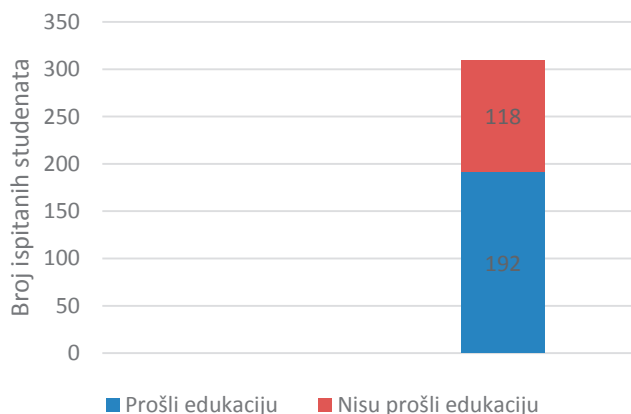
1. metoda ispitivanja za testiranje prve hipoteze H1
2. deskriptivna analiza za testiranje druge hipoteze H2.

U istraživanju je poslužila metoda ankete u užem smislu kojom su prikupljeni podaci o stavovima studenata, njihovim kompetencijama, informacijskom ponašanju te potrebama za informacijskim opismenjavanjem. Ciljna su populacija redoviti i izvanredni studenti svih godina studija (stručnog, preddiplomskog, diplomskog i poslijediplomskog). Prije izbora uzorka obavljena je stratifikacija populacije, koja podrazumijeva izdvajanje po posebnim karakteristikama pojedinaca zastupljenima u uzorku.¹⁴ Stratifikacija se odnosi na vrste i godine studija, a potom je unutar njih metodom slučajnog odabira izabran uzorak. Istodobno je riječ i o takozvanom prigodnu uzorku¹⁵ jer su ispitanici bili studenti članovi knjižnice u vrijeme provedbe ankete. Iako prigodan uzorak nije vrsta slučajna uzorka, poštovao se princip slučajnosti u odabiru ispitanika. Uzorak je obuhvatio 310 ispitanika, od kojih 192 (62,60 %) stu-

¹⁴ Creswell, J. W. *Research design: qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. 3rd ed. Thousand Oaks: Sage, 2009. Str. 148.

¹⁵ Mejovšek, M. *Metode znanstvenog istraživanja: u društvenim i humanističkim znanostima*. Jastrebarsko: Naklada Slap, 2005. Str. 97.

denta koji su prošli neki oblik edukacije i 118 (37,10%) studenata koji nisu prošli nikakav oblik edukacije (Slika 1.).

Slika 1. Broj studenata koji su prošli i broj studenata koji nisu prošli edukaciju

Instrument i postupak

Instrument za prikupljanje podataka u ovom istraživanju bio je anketni upitnik. Pitanja za ispitivanje razine informacijske pismenosti studenata oblikovana su na temelju standarda informacijske pismenosti za visoko obrazovanje Američkoga udruženja za visokoškolske knjižnice,¹⁶ kojima se određuje pojam informacijske pismenosti, njezin odnos s informacijskom tehnologijom i važnost za visoko školstvo. Riječ je o pet standarda u obliku tvrdnji koje se potvrđuju ili ne potvrđuju specifičnim indikatorima, pokazateljima postignuća i rezultata, odnosno ishodima učenja. Anketni upitnik sastojao se od dvije tematske cjeline: stavovi o vlastitim potrebama i vještinama informacijske pismenosti te informiranost o uslugama Knjižnice FOI-ja, kao i korištenje njima.

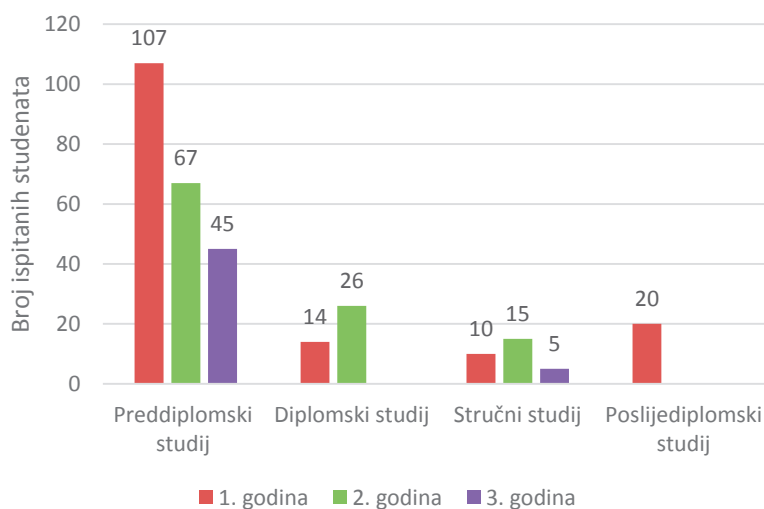
Upitnik se sastojao od 19 pitanja uglavnom zatvorena tipa u kojima su ispitanici birali gotove kategorije odgovora te pitanja s ponuđenim odgovorima intenziteta, a koja su oblikovana na temelju Likertove ljestvice stavova s pet intenziteta. Anketa je provedena od 21. do 31. siječnja 2019. godine. Odgovori su u potpunosti obrađeni pomoću SPSS programa za statističku obradu podataka. Za analizu

¹⁶ The Association of College and Research Librarians: ACRL. Information Literacy Competency Standards for Higher Education. Nav. izv.

prikupljenih podataka primijenjena je deskriptivna statistika te grafičko prikazivanje rezultata.

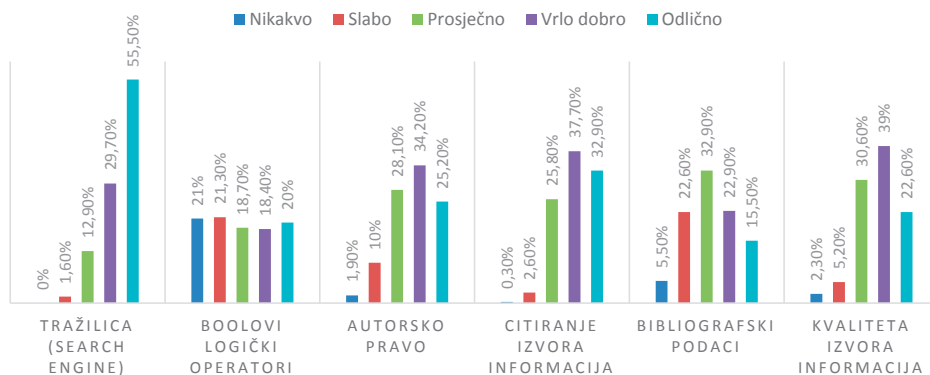
Analiza rezultata

Prvo pitanje bilo je izravno i u njemu se dobio podatak o godini i vrsti studija. Najveći su postotak ispitanika studenti preddiplomskog studija, i to 70,60 %. Po godinama studija anketu je popunio najveći postotak studenata prve godine preddiplomskog studija, i to 219 studenata ili 34,63 % (Slika 2.).

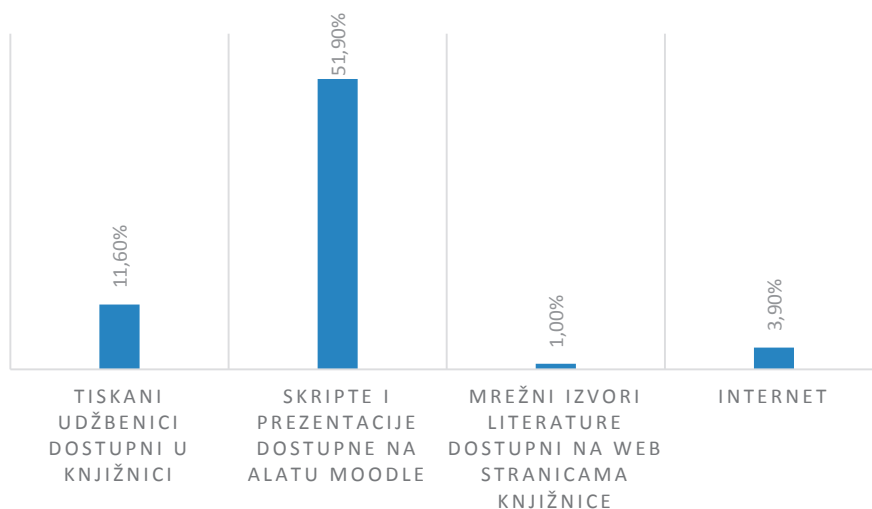
Slika 2. Broj ispitanih studenata po vrstama studija i godinama

Drugo pitanje tražilo je od ispitanika da procijene poznavanje pojmova iz korištenja informacijskim tehnologijama. Rezultati su pokazali dobro poznavanje internetskih tražilica, očekivano, jer je riječ o pripadnicima takozvane *Z* ili *Googleove generacije*, i to u ukupnom postotku od 85,20 % (29,70 % ispitanika odabralo je mogućnost *vrlo dobro* poznavanje, a 55,50 % ih je odabralo *odlično* poznavanje pojmova). Poznavanje je ostalih pojmova slabije, poput poznavanja autorskog prava, citiranja izvora informacija ili njihove kvalitete (Slika 3.).

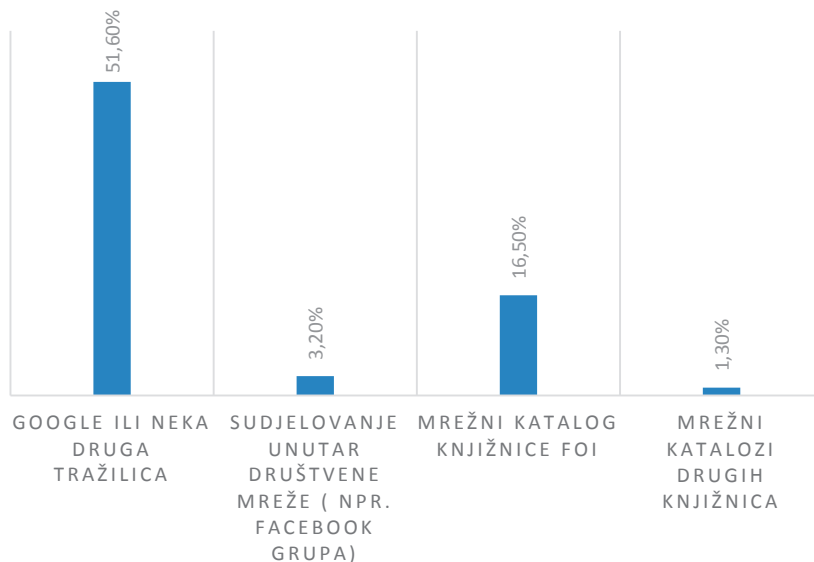
Slika 3. Poznavanje pojmova iz korištenja informacijskim tehnologijama

U trećem su pitanju kao odlučujući čimbenici za odabir izvora za učenje podjednako odabrani dostupnost izvora, brzina dobivanja izvora i preporuka nastavnog osoblja. Čvrto se pitanje odnosilo na izbor oblika izvora za učenje gdje su kao prvi izbor izdvojene *skripte i prezentacije dostupne na Moodleu*, i to 51,90 %, a slijede *tiskani udžbenici dostupni u knjižnici* s 11,60 %, dok je samo 1 % ispitanika izabralo mogućnost *mrežni izvori literature dostupni na web-stranicama knjižnice* (Slika 4.).

Slika 4. Odabir oblika izvora za učenje

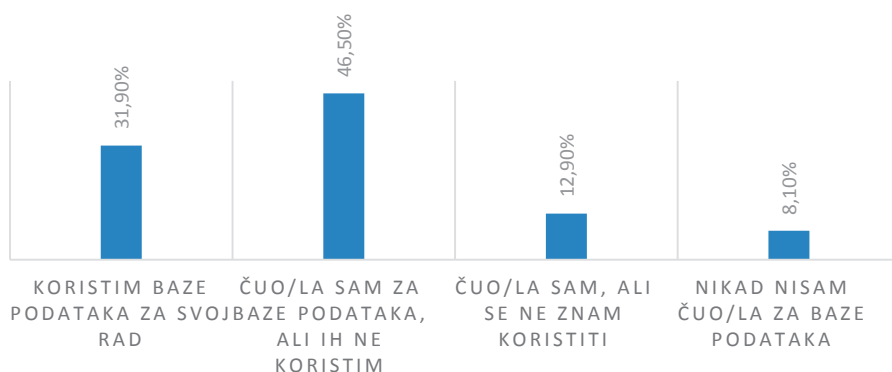
Petim se pitanjem, radi definiranja i artikuliranja informacijske potrebe, pokazalo da se studenti na početku učenja ili pisanja rada nedovoljno konzultiraju s dostupnim izvorima informacija radi prepoznavanja teme (19,70 % iz mogućnosti 5.). U nastavku, šestim i sedmim pitanjem, ispitanici su pokazali nedovoljno znanje u vezi s korištenjem informacijama u skladu s odredbama *Zakona o autorskom pravu* (32,30 % odgovora iz mogućnosti 4. i 28,10 % iz mogućnosti 5.), ali su dobro upoznati s pravilima citiranja preporučenima na Fakultetu iako je ovdje, očekivano, veći postotak studenata viših godina studija (58,10 % odgovora iz mogućnosti 5.). U osmom pitanju ispitanici su izjavili da se pri odabiru izvora za učenje ponajviše koriste Googleovom ili nekom drugom tražilicom (51,60 %) te da im je važno sudjelovanje i komunikacija na društvenim mrežama (grupe na Facebooku). Češće se upotrebljava mrežni katalog Knjižnice FOI-ja, a mrežni katalogi drugih knjižnica upotrebljavaju se rjeđe (Slika 5.).

Slika 5. Najčešće konzultirani izvori informacija

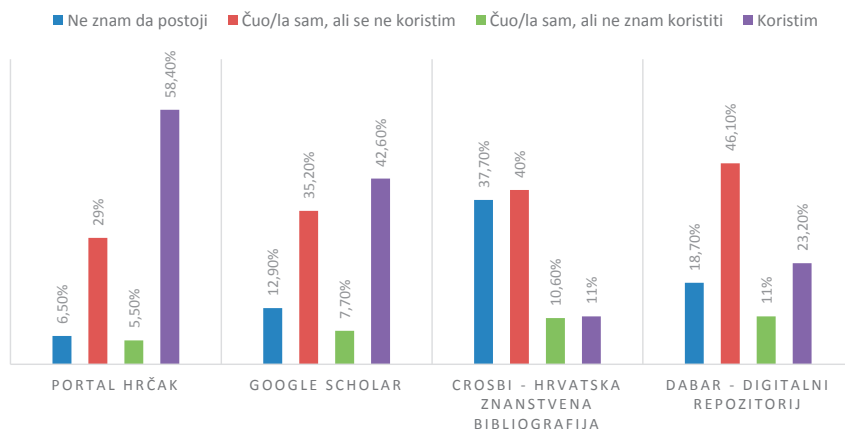
Sljedeća tematska cjelina, s pitanjima od rednih brojeva devet do devetnaest, odnosi se na informiranost i korištenje uslugama Knjižnice FOI-ja. Od ukupna broja ispitanika, 89,40 % učlanjeno ih je u Knjižnicu, 37,40 % koristi se njezinim uslugama nekoliko puta mjesečno, 35,20 % posjećuje mrežne stranice Knjižnice nekoliko puta mjesečno, a 88,10 % ispitanika zna se koristiti mrežnim katalogom. Bazama podataka namijenjenim hrvatskoj akademskoj i znanstvenoj zajednici u svom radu

koristi se ukupno 31,90 % ispitanika, a 46,50 % ne koristi se njima, ali im je poznato o kakvu je izvoru informacija riječ. K tome, 12,90 % ispitanika čulo je za baze podataka, ali se ne zna njima koristiti i pretraživati ih, dok ih čak 8,10 % nikad nije čulo za njih. Taj se postotak uglavnom odnosi na početne godine studija (Slika 6.).

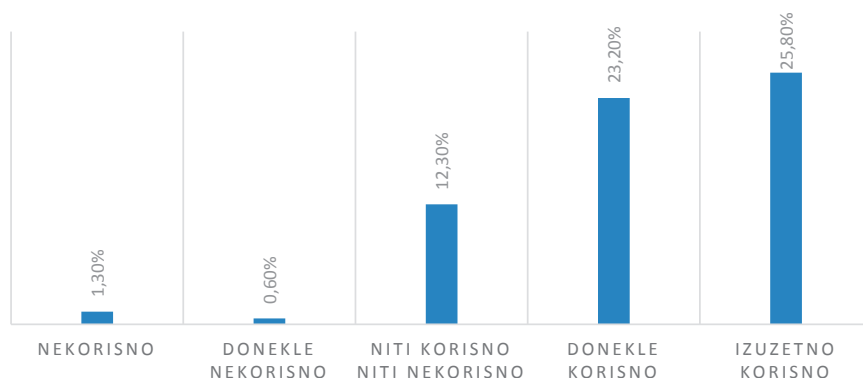
Slika 6. Korištenje bazama podataka

Informiranost i korištenje ostalim mrežnim izvorima dostupnim na mrežnim stranicama Knjižnice također ne udovoljavaju minimalnu rezultatu od 50 %, osim Portala hrvatskih znanstvenih i stručnih časopisa Hrčka, kojim se koristi 58,40 % ispitanika (Slika 7.)

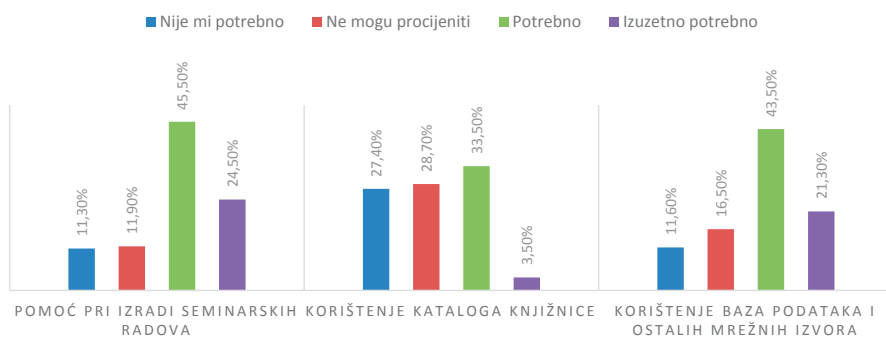
Slika 7. Informiranost i korištenje ostalim mrežnim izvorima dostupnim na web-stranicama knjižnice

Od ukupna broja ispitanika 62,60 % prošlo ih je neki oblik edukacije Knjižnice FOI-ja, i to ponajviše u okviru nekog od predmeta na poziv predmetnog nastavnika. Studenti koji su prošli neki oblik edukacije, njih 62,60 %, ocijenili su edukaciju od *korisno do izuzetno korisno* u gotovo 90 % slučajeva (najveći postotak odgovora iz mogućnosti 5.) (Slika 8.).

Slika 8. Mišljenje studenata o korisnosti edukacija Knjižnice FOI-ja

Stavovi ispitanika o potrebi uvođenja novih oblika edukacije uglavnom su ujednačeni i odražavaju pozitivan stav o uvođenju takve usluge (najviše odgovora iz mogućnosti 3. *potrebno*). U anketi su ponuđena tri područja edukacije, i to: *pomoć pri izradi seminarskih radova*, za koju se izjasnilo ukupno 70 % ispitanika (izabrane su mogućnosti *potrebno* s 45,50 % i *izuzetno potrebno* s 24,50 %), *korištenje bazama podataka i ostalim mrežnih izvorima* za koje se izjasnilo ukupno 64,80 % ispitanika (mogućnost *potrebno* 43,50 % i *izuzetno potrebno* 21,30 %). Edukacija iz područja *korištenja kataloga Knjižnice FOI-ja* pokazuje lagano odstupanje; naime, 37% ispitanika smatra da im je takva edukacija potrebna, 27,40 % odgovorilo ih je da im nije potrebna, odnosno 28,70 % ih ne može procijeniti potrebu uvođenja takve edukacije (Slika 9.).

Slika 9. Iskazane potrebe studenata za uvođenjem novog oblika edukacije

U posljednjem pitanju studentima je bilo ponuđeno da sami predlože edukaciju koju smatraju potrebnom. Prijedlozi su se uglavnom odnosili na pomoć pri izradi ocjenskih radova, što uključuje pretraživanje, korištenje (autorsko pravo) i citiranje literature. Osim toga, predložene su i edukacije vezane uz pretraživanje i korištenje bazama podataka.

Rasprava

Na temelju dobivenih rezultata ustanovljeno je da ispitanici ne posjeduju razinu znanja i vještina informacijske pismenosti koja je dostatna za postizanje učinkovitih rezultata na razini akademskoga obrazovanja, pa se može potvrditi prva hipoteza:

- H1: Razina informacijske pismenosti studenata nije dostatna za nesmetano postizanje postavljenih ishoda učenja.

Rezultati istraživanja pokazali su da se studenti učestalo koriste *webom* za potrebe studija i da iskazuju potrebu i spremnost prihvaćanja novih načina i metoda učenja i obrazovanja. To su potvrdila i sva dosadašnja istraživanja koja su vrlo ujednačena u vezi s ponašanjem mlađe generacije pri uporabi novih tehnologija. Može se zaključiti da su znanja iz pretraživanja i korištenja *webom* studenti stekli uglavnom samostalno te se nameće potreba uvrštavanja programa informacijskog opismenjavanja koji nudi Knjižnica.

U osvrtu na stanje ostalih visokoškolskih knjižnica u Hrvatskoj vidljivo je da rezultati istraživanja pokazuju ujednačenost stanja i djelovanja visokoškolskih knjižnica u informacijskome opismenjavanja i preuzimanju aktivne uloge u obrazovnom procesu.

Time se potvrđuje i druga hipoteza:

- H2: Postoji potreba za sustavnim programima informacijskog opismenjavanja i sudjelovanjem Knjižnice u obrazovnom procesu.

Rezultati drugog dijela upitnika, koji se odnose na korištenje uslugama Knjižnice FOI-ja, također potvrđuju postavljenu hipotezu o potrebi uključivanja Knjižnice u obrazovni proces. S navedenom tvrdnjom, koja se odnosi na nužnost uključivanja knjižnica u obrazovni proces, slažu se i ostale knjižnice u sustavu visokog obrazovanja u Hrvatskoj.

Evidentirano visok postotak učlanjenih ispitanika u Knjižnicu FOI-ja i često korištenje njezinim uslugama odnose se uglavnom na poznavanje i uporabu mrežnoga kataloga Knjižnice, a informiranost i korištenje ostalim mrežnim izvorima nedostatni su. Postoji određena kontradikcija vezana uz korištenje mrežnim katalogom. Naime, čak 88,10 % ispitanika izjavilo je da se zna koristiti mrežnim katalogom, ali istodobno ih 37 % smatra da im je potrebno uvođenje edukacije o korištenju njime (33,50 % odgovora iz mogućnosti *potrebno* i 3,50% iz mogućnosti *izuzetno potrebno*), a 28,70 % ispitanika ne može procijeniti potrebu za uvođenjem takve edukacije. Navedeno upućuje na nedovoljnu informiranost studenata o mogućnostima i načinima pretraživanja mrežnoga kataloga Knjižnice. Podatci o informiranosti i korištenju mrežnim bazama podataka pokazali su ujednačenost u uporabi i iskazanim potrebama za edukacijom o načinima pretraživanja i korištenja njima. Naime, bazama podataka ne koristi se 67,50 % studenata (od kojih 8,10 % nikad nije čulo za baze), a potrebu za uvođenjem edukacije iz tog područja iskazalo ih je ukupno 64,80 %. Najveća je potreba iskazana u području edukacije i pomoći pri izradi ocjenskih radova, osobito na temelju pojedinačno izraženih zahtjeva. Pri tome se uočava proturječnost jer se edukacije o uslugama Knjižnice FOI-ja održavaju redovito na početku akademske godine i visoko ih ocjenjuju ispitanici koji su ih prošli. To se može opravdati nepoznavanjem različitih vrsta usluga u vezi s informacijskom pismenosti namijenjenim studentima, ali i kao logična posljedica nedovoljne informacijske pismenosti, osobito na početnim godinama studija.

Zaključak

Istraživanje razine informacijske pismenosti studenata provedeno u Knjižnici FOI-ja potvrdilo je nužnost provođenja edukacijskih programa informacijskog opismenjavanja i promicanja uvjerenja da je informacijska pismenost nužna komponenta bilo kojega obrazovnog procesa.¹⁷ Informacijska se pismenost događa i razmatra u

¹⁷ Lynch, M. The online educator: a guide to creating the virtual classroom. London; New York: RoutledgeFalmer, 2002. Str. 56.

okviru knjižnica te su u tome nezaobilazni programi informacijskoga opismenjavanja koje nude hrvatske visokoškolske knjižnice. Intrakurikulni ili ugniježđeni model informacijskog opismenjavanja, iako najprikladniji i najučinkovitiji, jer je informacijska pismenost u nastavnome kurikulumu, teško je ostvariv i zahtijeva promjene u položaju i percipiranju knjižnica u akademskome području. Kao što je to istaknuto i u IFLA-inim *Smjernicama za informacijsku pismenost u cjeloživotnom učenju*, u mnogim zemljama, među kojima i u Hrvatskoj, ne podrazumijeva se da knjižničari sudjeluju u nastavnom procesu unatoč metodičkim i didaktičkim kompetencijama koje posjeduju, kao što je to pravilo u zemljama poput SAD-a i Australije.¹⁸ Informacijsko opismenjavanje koje nudi Knjižnica FOI-ja u okviru svojih usluga većinom se oslanja na zalaganje knjižničara ili pojedinačnu suradnju između knjižničara i nastavnika. Takav oblik edukacije ne može pružiti željen učinak jer nije riječ o sustavnu procesu s usvojenim programima informacijskog opismenjavanja. Sintagma *Informacijska pismenost nije knjižnično već obrazovno pitanje*¹⁹ potvrđuje međusobnu spregu obrazovanja i informacijske pismenosti, odnosno ne može se govoriti o istinskom informacijskom opismenjavanju ako knjižničar aktivnosti obavlja bez prethodna dogovora s nastavnikom, neovisno o nastavnom kurikulumu.

Odgovarajuće rješenje i most prema modelu informacijskog opismenjavanja koje je u svakome nastavnom predmetu za sada bi bio samostojeći predmet u nastavnome kurikulumu. Da bi Knjižnica FOI-ja uspješno ostvarila postavljeni prijedlog, potrebno je, osim stalnih nastojanja u osuvremenjivanju i poboljšanju edukacijskih usluga u njoj, osigurati potporu i spregu na razini ustanove. Brojni autori, kao što su Bruce²⁰ i Barton,²¹ u svojim istraživanjima potvrđuju nužnost uvrštavanja programa informacijske pismenosti u politiku matične institucije. Općenito, položaj knjižnice u akademskome okruženju vidi se, među ostalim pokazateljima, i u prisutnosti i zastupljenosti knjižnice u strateškim dokumentima visokoškolske ustanove. U *Strategiji razvoja Fakulteta organizacije i informatike za razdoblje 2018. – 2023.*²² (u

¹⁸ Usp. Lau, J. *Smjernice za informacijsku pismenost u cjeloživotnom učenju*: završna verzija. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011. Str. 8.

¹⁹ Usp. Isto. Str. 12-13.

²⁰ Bruce, C. Faculty-librarian partnerships in Australian higher education: critical dimensions. // *Reference Services Review* 29, 2(2001), 106-115. Citirano prema: Golenko, D. Model intrakurikularnog pristupa informacijskoj pismenosti na visokoškolskoj razini u području prava: doktorski rad. Zadar: Sveučilište u Zadru, 2016. Str. 58. [citirano: 2019-02-23]. Dostupno na: <https://repozitorij.unizd.hr/islandora/object/unizd:1839>

²¹ Barton, C. Information Literacy and higher Education. // Researchgate. DOI: 10.13140/RG.2.1.2225.5605

²² *Strategija razvoja Fakulteta organizacije i informatike Sveučilišta u Zagrebu za razdoblje 2018.-2023.* // Sveučilište u Zagrebu, Fakultet organizacije i informatike. [citirano: 2019-01-30]. Dostupno na: https://www.foi.unizg.hr/sites/default/files/strategija_razvoja_fakulteta_organizacije_i_informatike_2018.-2023.pdf

daljnjem tekstu *Strategija*), ključnom dokumentu Ustanove, unatoč tomu što ona pokriva područja raznih oblika neformalnog i informalnog obrazovanja, ne spominju se ni Knjižnica ni informacijska pismenost. Neki od postavljenih ciljeva *Strategije* u kojima bi Knjižnica mogla i trebala sudjelovati i dati svoj doprinos jačanje su ponuda obrazovnih usluga cjeloživotnog obrazovanja, poticanje stvaranja i korištenja otvorenim resursima te snaženje kulture akademske čestitosti.

Literatura

- Australian and New Zealand Institute for Information Literacy. Australian and New Zealand Information Literacy Framework: principles, standards and practice. Adelaide: ANZIL, 2004. [citirano: 2019-02-23]. Dostupno na: https://www.utas.edu.au/__data/assets/pdf_file/0003/79068/anz-info-lit-policy.pdf
- Barton, C. Information Literacy and higher Education. // Researchgate. DOI: 10.13140/RG.2.1.2225.5605
- Creswell, J. W. Research design: qualitative, quantitative, and mixed methods approaches. 3rd ed. Thousand Oaks: Sage, 2009.
- Golenko, D. Model intrakurikularnog pristupa informacijskoj pismenosti na visokoškolskoj razini u području prava: doktorski rad. Zadar: Sveučilište u Zadru, 2016. [citirano: 2019-02-23]. Dostupno na: <https://repozitorij.unizd.hr/islandora/object/unizd:1839>
- Golenko, D.; K. Petr Balog; Lj. Siber. Information Literacy Programs in the Field of Law: Case Study of Two Law Faculties in Croatia. // Information Literacy: Key to an Inclusive Society: 4th European Conference, ECIL 2016, Prague, Czech Republic, October 10-13, 2016, Revised Selected Papers / eds. S. Kurbanoglu, J. Boustany, S. Špiranec, E. Grassian, D. Mizrachi, L. Roy, T. Çakmak. Berlin: Springer, 2017. Str. 385–393. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-52162-6_38
- Hasenay, S.; S. Mokriš Marendić. Informacijsko opismenjavanje korisnika Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek i Knjižnice Prehrambeno-tehnološkog fakulteta u Osijeku. // Kemija u industriji: časopis kemičara i kemijskih inženjera Hrvatske 57, 12(2008), 556-558. [citirano: 2020-07-13]. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=46435
- Hebrang Grgić, I. Otvoreni pristup – deus ex machina za izdavaštvo znanstvenih časopisa? // Libellarium 8, 2(2015), 1-11. DOI: <https://doi.org/10.15291/libellarium.v0i0.228>
- Lau, J. Smjernice za informacijsku pismenost u cjeloživotnom učenju: završna verzija. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011.
- Lynch, M. The online educator: a guide to creating the virtual classroom. London; New York: RoutledgeFalmer, 2002.
- Markulin, H.; L. Škorić; J. Petrak. Informacijska pismenost u visokoškolskom kurikulumu: sustavni pristup Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. // Čitalište 24(2014), 9-15.
- Mejovšek, M. Metode znanstvenog istraživanja: u društvenim i humanističkim znanostima. Jastrebarsko: Naklada Slap, 2005.

- Otvorenost u znanosti i visokom obrazovanju / ur. I. Hebrang Grgić. Zagreb: Školska knjiga, 2018.
- Petrak, J.; T. Aparac-Jelušić. Knjižnice na hrvatskim sveučilištima: tradicija i promjene. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 48, 1(2005), 13-30.
- Strategija razvoja Fakulteta organizacije i informatike Sveučilišta u Zagrebu za razdoblje 2018.-2023. // Sveučilište u Zagrebu, Fakultet organizacije i informatike. [citirano: 2019-01-30]. Dostupno na: https://www.foi.unizg.hr/sites/default/files/strategija_razvoja_fakulteta_organizacije_i_informatike_2018.-2023.pdf
- Špiranec, S.; M. Banek Zorica. Informacijska pismenost: teorijski okvir i polazišta. Zagreb: Zavod za informacijske studije, 2008.
- Švenda-Radeljak, K. Obrazovanje za informacijsku pismenost korisnika knjižnice Studijskog centra socijalnog rada. // 13. dani specijalnih i visokoškolskih knjižnica: Knjižnice: kamo i kako dalje?: članstvo u EU – knjižničari gdje smo?: produktivnost znanstvene zajednice: obrazovanje korisnika: knjižnice u vremenu recesije – kako preživjeti?: zbornik radova / ur. I. Hebrang Grgić i V. Špac. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2014. Str. 268-277.
- The Association of College and Research Librarians: ACRL. Information Literacy Competency Standards for Higher Education. [citirano: 2019-02-19]. Dostupno na: <https://alair.ala.org/bitstream/handle/11213/7668/ACRL%20Information%20Literacy%20Competency%20Standards%20for%20Higher%20Education.pdf?sequence=1&isAllowed=y>